

והמלוה פלע לעני בשעת דחקו כשזקוק למעות, עליו התבאר אומר
 (ישעיה נח ט) 'אז תקרא ויה' יענה תשוע ואמר הנני, דהיינו אם תעשה
 את הדברים שנאמרו לעיל (שם נח ז) 'הלא פרס לרעב לחמך וגו'
 כי תראה ערם וכסיתו ומבשרך לא תתעלם, שתתן מעות לעני
 הדחוק בכך, וכן תאהב את שכניך שהם בקרוביך, ותקרב את
 קרוביך, ותישא את בת אחותך, אז יענה ה' לתפילתך.
 (סימן למאמרים להלן ותיבה מכל מאמרו: אש"ה, וקרנ"ע, עז"ר,
 וא"ת, ש"ת, הכרבו"ת, תגר"י, פה"ת").
 הגמרא חוזרת למעלת נישואי אשה: אמר רבי אלעזר, כל אדם
 שאין לו אשה אינו נקרא אדם, שנאמר (בראשית ה ב) 'וכר נקבה בראם
 וגו' ונקרא את שם אדם, ומבואר שרק כשהיו זכר ונקבה נקראו
 'אדם', ולא קודם.
 אגב כך אמר אופן נוסף שאינו נקרא אדם: ואמר רבי אלעזר, כל
 אדם שאין לו קרע לבניית בית לדור בו ולצורך מזונותיו, אינו
 נקרא 'אדם', שנאמר (תהלים קטו טז) 'השמים שמים לה' והארץ נתן
 לבני אדם', ומבואר שרק מי שיש לו ארץ נקרא 'אדם'.
 כאן חוזר לענין נישואי אשה: ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (בראשית
 ב יח) 'אעשה לו עזר כנגדו', היינו שאם זכה האדם, שזמלו טוב,
 עוזרתו, כתובת עזר, ואם לא זכה מתקיים בו 'כנגדו', שחולקת
 עליו וסותרת את דבריו. ואיך אומר – ויש אומרים שדבריו
 נאמרו באופן זה, רבי אלעזר רמי – הקשה סתירה, שבפסוק כתיב
 'כנגדו' וקרנין – קוראים תיבה זו 'כנגדו', ותיריך, שאם זכה הבעל,
 אז האשה כנגדו, שעוזרת לו, ואם לא זכה כנגדו – מלקה אותו,
 שנכתב חסר י' לרמוז על 'נגדא' דהיינו מלקות.
 הגמרא מביאה שאלה אחרת בפסוק זה: אשכחיה – מצאו רבי יוסי
 בלילה הנביא, אמר ליה רבי יוסי, כתיב 'אעשה לו עזר', ויש לשאול
 במה אשה עוזרתו לאדם. אמר ליה אליהו, כשאדם מביא חישין מן
 הדשה, וכי חישין בוסם – אוכל כמות שהן, הרי צריך קודם לעשות
 מהן לחם הראוי לאכילה, וזאת עושה לו האשה. וכן כשמביא
 פשתן, וכי פשתן כמות שהוא לובש, הרי צריך לעשות ממנו בגד,
 וגם זאת עושה האשה. ואם כן האם לא נמצאת מאירה את עיניו
 באכילת הלחם שעושה ומעמידתו על רגליו בעשיית הבגדים
 שלושה, ובכך עוזרת לו.
 עוד בענין נישואי אשה: ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב (שם ב כג)
 'ואמר האדם ואת הפעם עצם מעצמי וכשרי משרי לזאת יקרא
 אשה' וגו', מלמד, שפא אדם על כל בהמה וחייה, ולא נתקרה
 (ו-נחה) דעתו עד שפא על הוה, שמשמע מן הפסוק ששימש פעמים
 קודמות ולא נחה דעתו, ורק בפעם הזאת נחה דעתו.
 מאמר נוסף של רבי אלעזר: ואמר רבי אלעזר, מאי דכתיב באברהם
 (שם יב א) 'ונברכו בך כל משפחות הארץ', נאמר 'ונברכו בך' ולא
 נאמר 'והתברכו' כבשאר מקומות, ללמד שאמר ליה הקדוש ברוך
 הוא לאברהם, שתי ברכות – ענפי אילן מובות יש לי להכריז בך,
 כלומר יש לי שתי בנות ממשפחות האסורות לישראל, שאני רוצה
 להכניסן אליך כהברכה שעושים לגפן, והן רות המואביה שנישאה
 לבועז (רות ד יא) ויצאה ממנה מלכות בית דוד, ונעמה העמונית
 שנישאה לשלמה, והיא אמו של רבועם (מלכים א' יד כא), שזמנו
 יצאו חזקיה ואסא ויהושפט שהיו צדיקים גמורים, וכן ישעיה
 הנביא. ונאמר בהמשך הפסוק 'כל משפחות הארץ', ללמד
 שאפילו משפחות הדרות פאדמה – במערות שבאדמה אין
 מתברכות אלא בשביל ישראל.
 דרשה דומה מפסוק אחר: נאמר עוד באברהם (בראשית יח יח)
 'ונברכו בו כל בני הארץ', ואמר 'כל' ללמד, שאפילו פנינות
 הנאות מוליא לאספמא שהם שני מקומות רחוקים זה מזה,
 שנמצאות רוב הזמן ביים ורק זמן מועט בארץ, אינן מתברכות אלא
 בשביל ישראל.
 מאמר נוסף של רבי אלעזר הנלמד ממנהיגי ספינות: ואמר רבי
 אלעזר, לעתיד לבוא עתידים כל פעלי אומניות שיחדלו לעסוק
 באומנותם ועמדי על הקרקע – יעסקו רק בחריש וקציר בקרקע

שהיא האומנות הפחותה מכולן, שנאמר (יחזקאל כו בט) 'וירדו
 מאניותיהם כל תופשי מושט מלחים כל חובלי הים (על) ואל הארץ
 יעמדו', כלומר שהמלחים אווזו המשוטים, והחובלים המשייטים
 ביים, ירדו מאומנותם זו ויעמדו על הארץ ויעסקו בעבודת
 האדמה.
 מאמר נוסף על פסוק זה: ואמר רבי אלעזר, אין לך אומנות שהיא
 פחותה מן עבודת הקרקע שמשתכרים ממנה מעט, שנאמר בפסוק
 שהובא לעיל 'וירדו וגו' אל הארץ יעמדו, ומשמע שלעסוק
 בקרקע זו ירידת עניות.
 מעשה ברבי אלעזר המוכיח כמאמר זה: רבי אלעזר חזי להתיא
 ארעא – ראה חלקת אדמה דשרי ביה ברכא לפותיא – שהיתה
 חרושה לרוחב הערוגה. אמר ליה רבי אלעזר לבעל הקרקע, אי
 תשרייה לאוריך – אם תחזור ותחרשנה לאורכה, כלומר פעם
 נוספת, שאז תצמיח לך הרבה יותר, אף על פי כן הפוכי בעיקמא
 שב מינך – לעסוק בסחורה מביא רוח טוב יותר מרווחיך מעבודת
 הקרקע.
 מעשה דומה ברבי: רב על לבני שיבלי – נכנס לבין השבלים, וחזוהו
 דקא ייפן – ראה שהן מתנופפות ברוח. אמר להן, אי ניפת איתנופי
 – גם אם תתנופו ברוח יותר, וכביכול תראו עצמכן מאד, לא
 יועיל לכם, שכן הפוכי בעיקמא שב מינך – לעסוק בסחורה טוב
 מלעסוק בכבס.
 מאמר נוסף בענין זה: אמר רבא, המשקיע מאה זוזי בעיקמא, מרויח
 ממון רב ויכול לקנות כל יומא בשרא ו-בשרו וחקמא ו-יין
 לסעודתו, אולם המשקיע מאה זוזי בארעא – בעבודת האדמה,
 מרויח רק מעט ממון ויכול לקנות לסעודתו רק מילחא ו-מלחן
 וחקמא – שחת, שהיא תבואה ירוקה שעדיין לא הגיעה לשליש
 גידולה ועלותה מועטה, ואוכל רק שחת וחזיו במלח. ולא עוד –
 ולא רק זאת, אלא בנוסף גם מנייא ליה אארעא – עבודה זו
 משכיבה אותו לישון על הקרקע כל הלילה כדי לשומרה, ומרמא
 ליה תיגר – מזמינה לו מריבות, שבעבורה מתקוטט עם בני אדם.
 מאמר אחר בענין עבודת הקרקע: אמר רב פפא, זרע תבואה
 לצורך אכילתך ואכילת בני ביתך, ולא תזבין – אל תקנה תבואה
 לאכילה מן השוק, אף על גב דכי תדרי ניהו – שערכם שוה
 עבורך, כלומר שהחישים נמכרות בזול, וקרעך אינה חשובה
 וממילא אינך משתכר מכך שתאכל חישים דווקא מנה, מכל
 מקום הני מברין – חישים הגדלות בקרקע מתברכות, שהברכה
 מצויה בדבר שאינו נלקח בכסף, ואינו כלה מהר, ולכן טוב שתזרע
 חישים לאכילה משתקנה אותן.
 עצות נוספות אמר רב פפא: א. וזין ולא תיוול – מכור כלי ביתך
 וכלי תשמישך כדי לסחור בממון שתקבל תמורתם, קודם שתבא
 לידי עניות. והני מילי – דברים אלו אמורים דווקא בפיסתריך –
 כלים שבבית, אבל גלימא לא ימכור לצורך סחורה אף אם יבא
 לידי עניות, כיון שמתכבד בלבישתה, ושמוך כשיחזור וירצה
 לקנותה לא מיתרמא ליה – לא תהא מצויה לו גלימה מכובדת
 כמותה. ב. אם יש אצלך חור קטן בכותל רעוע, פום – סתום את
 החור מיד, ולא תשפין – אל תרחיב את הנקב כדי לשפץ ולהכניס
 שם הרבה טיט ולבנים ליפותו, שיש להזהר שלא להוציא הוצאה
 שלא לצורך. ואם פוזר אתה לייפות בנייך, שפזין – הרחב את
 הנקב ושפץ ומלאהו בלבנים וטיט שיהיה יפה, ולא תכני – אך אל
 תסתור את כל הכותל לבנות במקומו כותל חרש, שכל העוסק
 בבנין מתמסכן – נעשה עני ומסכן. ג. בקניית קרקע קפזין מיד וזין
 ארעא – קנה קרקע, ואל תמתן שמא יקדמך אחר. אך בנישואי
 אשה נהג להיפך, מתן נסיב איתתא – תישא אשה במתינות,
 כלומר המתן מלישאנה עד שתברוק את מעשיה, שלא תהא רעה
 וקנטרנית. ד. בנישואי אשה נתיי דנא נסיב איתתא – רד מדרגה
 אחת ממדרגתך ושא אשה, כלומר טוב שתהא פחותה ממך ולא
 חשובה ממך, שמא לא תהיה מקובל עליה, אך בבחירת אוהב סך
 דנא פחר שושבניא – עלה דרגה ובחר אוהב חשוב ממך, שתדבק
 אחריו וללמוד ממעשיו הטובים.

1 לעיל שנינו שמשפחות האדמה מתברכות רק בשביל ישראל.
 2 הגמרא מביאה מאמר דומה: אָמַר רַבִּי אֱלֶעָזָר בֶּר אַבְינָא, אֵין
 3 פּוֹרְעָנוֹת בָּאָה לְעוֹלָם אַף עַל הַגּוֹיִם אֲלָא בְּשִׁבְלִי יִשְׂרָאֵל, לִירָאם
 4 שִׁיחֻזְרוּ בַתְּשׁוּבָה, שְׁנַאֲמַר (צפניה ג ו) 'הִכְרַתִּי גוֹיִם נַשְׁמֹ פְּנוֹתָם
 5 הַחֲרַבְתִּי חוּצוֹתָם', וְהֵינּוּ שְׁבָאָה עַל הַגּוֹיִם פּוֹרְעָנוֹת לַהֲכָרִיתָם
 6 וּלְשׁוּמָם מִגְדִּלֵיהֶם וּלְהַחְרִיב חוּצוֹתֵיהֶם, וּבְתֵיב מִיד לֵאחָר מִכּוּן (שם
 7 t g) 'אֲמַרְתִּי אֶךְ תִּירָאִי אוֹתִי תִקְחִי מוֹסֵר', וְהֵינּוּ שְׁפּוֹרְעָנוֹת זֹו בָּאָה
 8 עַל הַגּוֹיִם כְּדִי שִׁישְׂרָאֵל יִקְחוּ מוֹסֵר לִירָא אֶת ה' וּלְחֻזּוֹר בַּתְּשׁוּבָה.
 9 הַגְּמָרָא חוֹזֶרֶת כַּעַת לַעֲנִין הַקּוֹדֵם שֶׁל נִישׁוּאֵי אִשָּׁה: רַב הוּהּ מִיִּפְטָר
 10 [-נפרד] מִרַבִּי חֵיָא וְהֵלֵךְ לִישׂא אִשָּׁה, אָמַר לִיה רַבִּי חֵיָא, רַחֲמֵנָא
 11 לִיִּצְלָךְ מִמִּידִי דִקְשָׁה מְמוֹתָא - ה' יִצִּילְךָ מִדְּבַר שִׁקְשָׁה מִן הַמִּיתָה.
 12 וְהוֹקְשָׁה לְרַב, וְמִי אֵיבָא מִידִי דִקְשָׁה מְמוֹתָא - וְכִי יֵשׁ דְּבַר שִׁקְשָׁה
 13 מִן הַמִּיתָה, נִפְקֵ דֵק וְאִשְׁכַּח - יֵצֵא, עֵינִן בְּדַבֵּר, וּמֵצֵא שֶׁאִמַר שְׁלֵמָה
 14 הַמֶּלֶךְ (קהלת i כו) 'מוֹצֵא אֲנִי מֵר מְמוֹת אֶת הָאִשָּׁה' וְגו', כְּלוּמַר
 15 שֶׁאִשָּׁה רַעָה יוֹתֵר קְשָׁה מִן הַמִּיתָה.
 16 הַיּוֹת וּמִדּוּבֵר בַּעֲנִין אִשָּׁה רַעָה, הַגְּמָרָא מְבִיאָה מַעֲשִׂים בְּנָשִׁים
 17 שֶׁצִּיעֵרוּ בַּעֲלֵיהֶן: רַב הוּהּ קָא מַצְעָרָא לִיה דְּבִיתָהּ - הִיתָה אִשְׁתּוֹ
 18 מַצְעֶרְתּוֹ, כִּי אָמַר לָהּ - שִׁכְשָׁהִיָּה אֹמַר לָהּ עֲבִידִי לִי מְלוּפְחִי -
 19 הַכִּינִי לִי עַדְשִׁים לְסַעֲוֹדָתִי, עֲבָדָא לִיה חִמְצִי - הִיתָה מְכִינָה לוֹ
 20 קִטְנִיּוֹת, וְכִשְׁהִיָּה מִבְּקֵשׁ שְׁתַּכֵּין לוֹ חִמְצִי, עֲבָדָא לִיה מְלוּפְחִי. כִּי
 21 גָּדַל [-כְּשֶׁגְּדַל] חֵיָא בְּרִיה, וְהַבְּחִין שֶׁאִמּוֹ עוֹשָׂה תְּמִיד אֶת הַהִיפֵךְ

22 מִבְּקֵשֶׁת אֲבִיו, נִהַג שִׁכְשָׁהִיָּה אֲבִיו אֹמַר לוֹ לֹאמַר לֵאמֹר שְׁתַּכֵּין מִין
 23 מִסּוּיִם, אֲפִיךָ לָהּ - הִיָּה הוֹפֵךְ אֶת בְּקִשְׁתּוֹ שֶׁל אֲבִיו, וְהִיָּה אֹמַר לָהּ
 24 שְׁתַּכֵּין אֶת הַמִּין הַשֵּׁנִי, כְּדִי שְׁתַּכֵּין אֶת הַמִּין הָרִאשׁוֹן שֶׁבוּ חִפֵּץ
 25 אֲבִיו. אָמַר לִיה רַב לְבָנוּ רַבִּי חֵיָא אֵיעֲלִיא לָךְ אֲמָךְ - אִמֶּךָ תִּיקְנָה
 26 דְּרַכָּה וְהַחֲלָה לַעֲשׂוֹת כְּרַצּוֹנִי. אָמַר לִיה רַבִּי חֵיָא שֶׁאִינוּ כֵּן, אֲלָא
 27 שְׁאֵנָא הוּא דִקָּא אֲפִיכָנָא לָהּ - אֲנִי הַפְּכָתִי בְּקִשְׁתְּךָ כְּדִי שֶׁהִיא
 28 תַּעֲשֶׂה לְהִיפֵךְ וְיִהְיֶה הַמֵּאכֵל כְּרַצּוֹנְךָ. אָמַר לִיה רַב, הֵינּוּ דִקָּא אֲמָרִי
 29 אֵינִשִּׁי - זֶה מֵה שֶׁרְגִילִים הָאֲנָשִׁים לֹאמַר, דְּנִפְסִיק מִינָךְ מַעֲמָא מְלִפְדָּה
 30 - הַיּוֹצֵא מִמֶּךָ טַעַם מִלְּמִדְךָ, וְהֵינּוּ שֶׁבִּנְךָ אֹמַר לָךְ עֲצָה שֶׁלֹּא
 31 יִדְעַת, כְּלוּמַר שֶׁהֵייתִי צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּךְ מַעֲצָמִי, וּמִכָּל מְקוֹם אֶת לֹא
 32 תַּעֲבִיד הָכִי - אֵל תַּעֲשֶׂה כֵּךְ לֹאמַר שֶׁקָּר אִף שְׁכוּוֹנְתְּךָ לְטוֹבָה,
 33 שְׁנַאֲמַר (ירמיה ט ד) 'לְמַדּוּ לְשׁוֹנָם דְּכָר שֶׁקָּר הָעוֹה וְגו' נְלָאוּ, כְּלוּמַר
 34 הַרְגִילוּ אֶת לְשׁוֹנָם לְדַבֵּר שֶׁקָּר, וּלְכֵן קִשָּׁה לָהֶם לְתַקֵּן דְּרַכָּם, וּלְכֵן
 35 אֵין לְשׁוֹנוֹת אֶת הָאֲמַת כִּיּוֹן שֶׁבִּכְךָ מִתְּלַמְּדַת הַלְשׁוֹן לְדַבֵּר שֶׁקָּר.
 36 רַבִּי חֵיָא הוּהּ קָא מַצְעָרָא לִיה דְּבִיתָהּ, וְאִף עַל כֵּן כִּי הוּהּ מַשְׁכַּח
 37 מִידִי - כִּשְׁהִיָּה מוֹצֵא דְּבַר הָרָאוּי לָהּ, הִיָּה קוֹנְהוּ וְצִיִּיר לִיה בְּסוּדְרִיָּה
 38 וּמִיִּיתִי נִיחָלָה - עוֹטְפוּ בְּסַדִּינוּ וּמְבִיאֵו לָהּ. אָמַר לִיה רַב, וְהָא קָא
 39 מַצְעָרָא לִיה לְמַר - הִרִי הִיא מַצְעֶרֶת אוֹתָךְ וּמִדּוּעַ אֵתָה גּוֹמֵל לָהּ
 40 טוֹבָה זֹו. אָמַר לִיה, אִף עַל כֵּן רָאוּי לְהַטִּיב לָהּ, כִּיּוֹן שֶׁדִּיִּינוּ
 41 שְׁנִשְׁוֹתֵינוּ מִטִּיבוֹת לָנוּ בִּכְךָ שְׁמַנְדְּלוֹת אֶת בְּנֵינוּ וּמַצִּילוֹת אוֹתָנוּ

במות דף סג עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום שבת קודש) קעז

שְׁהִתְּכֹתוֹב מִנֶּנֶה – מדבר בגנותה שהיא מרה ממות, אִי בְּנִינֶם
מִשְׁתַּעֵי קָרָא – ואם הפסוק מדבר בדרך משל על הגיהנם, יש לומר
כְּמֹה רָעָה אִשָּׁה רָעָה שְׁנִינֶהם נִמְשָׁלָה כֵּה.
דרשות נוספות העוסקות באשה רעה: נאמר בנבואת ירמיה (יא יא)
'הֲנִי מִכִּיָּה אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא יוֹכְלוּ לַצֵּאתָ מִמֶּנָּה, אָמַר רַב נַחֲמָן
אָמַר רַבָּה בַר אֲבוּהִי, זוֹ אִשָּׁה רָעָה שְׂרוּצָה לַגְרֵשָׁה וּבְתוֹכָהּ מְרוּבָה
וּלְכֹן אֵינּוּ יֹכֵל לַגְרֵשָׁה. וְכֵן דְּרָשׁוּ אֶת הַפְּסוּק (איכה א יד) 'נִתְּנִי ה'
בְּיָדִי לֹא אוֹכֵל קוֹם, אָמַר רַב חֲסִידָא אָמַר מִרְ עֵינְכֶם בַּר חֵימָא, זוֹ
אִשָּׁה רָעָה וּבְתוֹכָהּ מְרוּבָה, שאִינוּ יֹכֵל לָקוֹם מִמֶּנָּה עַל יְדֵי
גִירוּשֶׁיהָ.
הגמרא מביאה דרשה אחרת בפסוק זה: בְּמַעֲרָבָא – בארץ ישראל
אָמְרוּ, שֶׁהַפְּסוּק נֹאמַר עַל זֶה שְׁמוֹנִינְתָּיו תִּלְוִין בְּכֶסֶף, מִשּׁוּם שֶׁאֵין
לוֹ קֶרֶקַע זְרוּעָה וּמוֹכֵרָה לִקְנוֹת מִזְנוּתָיו בְּכֶסֶף, וְהוּא דוֹאגַּ תְּמִיד
שִׂמָּא תַתִּיקֵר הַתְּבוּאָה אוֹ שִׂמָּא לֹא תְהִיָּה מְצִיָּה לַמְכִירָה.
הגמרא מביאה שגם בתוכחה נאמרו הצרות שמביאה אשה רעה:
נֹאמַר בַּפְּרָשָׁת הַתּוֹכַחָה (דברים כח לב), 'בְּנִיךָ וּבְנֵיכֶיךָ נִתְּנוּ לָעֵם
אֲחֵר, אָמַר רַב חֵנִן בַּר רַבָּא אָמַר רַב, 'עַם אֲחֵר' מִשְׁמַע שֶׁאֵין הַכוּוֹנָה
לְאוֹיֵב, וְהוּא זוֹ אִשָּׁת הָאֵב שְׁבִנִי וּבְנוֹתָיו שְׂאִינִם מִמֶּנָּה מְסוּרִים
בְּיָדֶיהָ, וְהִיא כַּעַם אֲחֵר לְגִבְיָהֶם שְׁהִי אֵינָה אִמָּם. וְעוֹד נֹאמַר
בַּתּוֹכַחָה (שם לב כא) 'בְּנֵיךָ נִבְּל אֲכָעִינִם, אָמַר רַב חֵנִן בַּר רַבָּא אָמַר
רַב, 'בְּנֵי נִבְּל' זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּבְתוֹכָהּ מְרוּבָה, שֶׁלֹּא נִתֵּן לַגְרֵשָׁה
מִשּׁוּם כֵּךְ. דְּרָשׁוּ אַחֲרָיו בַּפְּסוּק: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמַר, 'נִבְּל' אֵלּוּ
הַצְּרוּקִים (-הַמֵּינִים), וְכֵן הוּא אוֹמַר (תהלים יד א) 'אָמַר נִבְּל בִּלְבָבִי אֵין
אֱלֹהִים' וְגו', וּמִבּוֹאֵר שֶׁהָאִמֹר 'אֵין אֱלֹהִים' נִקְרָא 'נִבְּל', וּבִזְנוּת
הַכְּתוּב לַמֵּינִים. בְּמַתְּנִיתָא (-בְּרִיתָא) תָּנָא, שֶׁנִּבְּל' אֵלּוּ אֲנָשִׁי מְקוֹם
שִׁמּוֹ 'בְּרַבִּינָא' וְאֲנָשִׁי מְקוֹם שִׁמּוֹ 'מְרַבָּנָא', שְׁמַחֲלִין עֲרוּמִים
בְּשׁוּק, שֶׁאֵין לָהֶם מִשְׁקָן וּמִתּוֹעֵב לָפְנֵי הַמִּקְדָּשׁ יוֹתֵר מִפִּי שְׁמַחֲלָה
בְּשׁוּק עֲרוּם, שֶׁאֵינוּ נוֹהֵג כְּרֹאשׁ לְאֹדֶם לְנוֹהֵג בְּכַבּוֹד, וּלְכֹן נִקְרָא
'נִבְּל'. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, 'נִבְּל' אֵלּוּ חֲקָרִים – פְּרִסִּים רְשָׁעִים שְׂאִינִם
מְכִירִים בְּכַבּוֹדֵם שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמִבְּזִים אוֹתָם.
הגמרא מביאה מעשה ברבי יוחנן בענין החברים: אָמְרוּ לִיה לְרַבִּי
יוֹחָנָן, אֲתוּ חֲבֵרֵי לְבָבָל – הִגִּיעוּ הַחֲבֵרִים לְבָבָל. כִּשְׁמַע זֹאת שָׁמָּא
וְ-כַפּוֹן וְנָפַל מְרוּב צַעַר, עַל שִׁמְעָתָהּ יְהוֹי תַלְמִידִי הִישִׁיבָה מְסוּרִים
בִּידֵם. אָמְרוּ לִיה, שֶׁהַחֲבֵרִים מְקַבְּלִי שׁוֹחֲדָא וְ-שׁוֹחֲדָא וְנִתֵּן לְבָטֵל
גִּירוּתֵיהֶם עַל יְדֵי מִמּוֹן. כִּשְׁמַע זֹאת תָּרִין וְיָרִיב – זֶקֶף יוֹשֵׁב
וְשִׁמָּא. וּבְשִׁמָּא לְרַבִּי יוֹחָנָן שְׁנָוִי עַל יִשְׂרָאֵל שְׁלִישָׁה דְּבָרִים, אָמַר
לְהֵם שֶׁהֵם מְפָנִי שְׁלִישָׁה דְּבָרִים שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהֶם בְּנֵי בָבֶל. שְׁנָוִי עַל
אֲכִילַת הַבָּשָׂר שְׁחוּטָה, מְפָנִי הַתְּפִלּוֹת שֶׁיֵּשׁ לִתֵּת לְכַהֲנִים וְחֵן הַזְּרוּעַ
וְהַלְחִים וְהַקִּיבָה, שְׁחִיבִים בָּהֶן גַּם בְּחוּץ לָאָרֶץ (חולין קל). וְהֵם לֹא
נִתְּנוּ. וְנָוִי עַל הַמְּרַחֲצוּת שֶׁלֹּא יִתְרַחֲצוּ בָּהֶם, מְפָנִי הַתְּפִלּוֹת שֶׁלֹּא
הֵיוּ נוֹהֲרִים בָּהֶם. וְקָא מְחַמְּטִי שְׂכָבִי – הֵיוּ חוֹפְרִים בְּקִבְרֵים וּמִצְאִים
מֵהֶם אֶת הַמֵּתִים, מְפָנִי שְׁשֻׁמִּים בְּיוֹם אֲדִים שֶׁל הַגּוֹיִם בִּזְנוּן
חֲגִיגָה. וּלְכֹן בָּאָה עֲלֵיהֶם גִּזְרָה זוֹ שִׁתְּאֲבָלוּ בָּהֶם, שְׁנָאֵמַר (שמואל א'
יב טו) 'וְהָיְתָה יָד ה' בָּכֶם וּבְאֲבוֹתֵיכֶם, וְאָמַר רַבָּה בַר שְׁמוּאֵל, אִיזוּ
מִכָּה שְׁיִיכָת בְּאֲבוֹתָם, הָרִי כְּבַר מוֹתוֹ, אֵלָּא זוֹ חֲמוּשִׁי שְׂכָבִי בְּשֶׁכֶךְ
נַעֲשִׂים הַמֵּתִים. דָּאֵמַר מִר, כְּעִזִּין הַחֲמִיִם, הַמֵּתִים מִתְּחַמְּטִין –
מִצְאִים מְקַבְּרֵיהֶם.
דרשה בענין פסוק המדבר במתים שאינם בקבריהם: אָמַר לִיה רַבָּא
לְרַבָּה בַר מֵאִיר, כְּתִיב בְּנִבּוּאָת יִרְמְיָה עַל מַתִּי יִשְׂרָאֵל (ירמיהא ג)
יֹאכָפְזִי וְלֹא יִקְבְּרוּ לְדִמְעָן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יְהוֹי, שִׁיחֵיו מוֹשְׁלִים בְּבִזְיוֹן
מִחוּץ לְקִבְרֵיהֶם. וְכֵתִיב לְאַחֵר מִכֵּן עַל רְשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל (שם א) 'וְנִבְחָר
מֵת מִחַיִּים', וְקִשָּׁה, שֶׁאֵם אֵין נִתְּנִים לְקִבּוּרָה כִּיֵּצֵד יִבְחָרוּ אֶת
הַמוֹת. אָמַר לִיה, אֵין הַכוּוֹנָה שֶׁהַחֲמִיִם יִבְחָרוּ אֶת הַמוֹת, אֵלָּא הַנְּבִיא
אוֹמַר, וְכֵתִיב מוֹת לְרִשָּׁעִים כִּדִּי שְׁלֵא יְהוֹי פְּעוּלָם הָיָה, וְעַל יְדֵי כֵךְ
לֹא יִקְטָאוּ וְיִפְּלוּ מִשּׁוּם חֲטָאִים בְּנִינֶם.
הגמרא מביאה כמה משלים מספר בן סירא באשה טובה ואשה
רעה: כְּתוּב בְּכֶסֶף בֶּן סִירָא, אִשָּׁה מוֹכֶה הִיא מִתְּנֶה מוֹכֶה לְבָעֻלָּה.
וְעוֹד כְּתִיב שֵׁם, אִשָּׁה מוֹכֶה, כְּחִיק יִרָא אֱלֹהִים תִּתֵּן – תִּינְשָׁא לִירָא
אֱלֹהִים. וּמֵאִידִךְ כְּתוּב שֵׁם, אִשָּׁה רָעָה הִיא כְּצִרְעָה לְבָעֻלָּה, שִׁכְשֵׁם

מִן הַחֲמָא – מִהֲרָהוּר עֲבִירָה.
הגמרא מביאה דרשה בענין אשה רעה: מְקַרִי לִיה – לִימֵד מִקְרָא
רַב יְהוֹדָה לְרַב יִצְחָק בְּרִיה, בַּפְּסוּק (קהלת ז כב) 'וּמוֹצָא אֲנִי מִר מִמּוֹת
אֶת הָאִשָּׁה, כְּלוֹמֵר שֶׁאִשָּׁה קִשָּׁה מִמִּיתָה. אָמַר לִיה רַב יִצְחָק לְאִבִּיו,
כְּגוֹן מָאן (-מִי) הָאִשָּׁה שְׁבָה דִּיבֵר הַכְּתוּב. הִשִּׁיבוּ אִבִּיו, כְּגוֹן אָמַךְ
[אִשָּׁת רַב יְהוֹדָה].
מִקְשָׁה הַגְּמָרָא: וְהָא מִתְּנִי לִיה – וְהָרִי שְׁנָה רַב יְהוֹדָה לְרַב יִצְחָק
בְּרִיה, אֵין אָדָם מוֹצָא קוֹרֵת רוּחַ – נַחַת רוּחַ וּשְׂמִיחָה אֵלָּא מֵאִשָּׁתוֹ
רִאשׁוֹנָה, שְׁנָאֵמַר (משלי ה יח) 'יְהִי מְקוֹרֶךְ בְּרוּךְ וְשִׂמְחָה מֵאִשָּׁת נְעוּרֶיךָ'
כְּלוֹמֵר שֶׁאִשְׁתְּךָ שֶׁהִיא מְקוֹר בְּנִיךְ תֹּהֵא בְּרוּכָה וְחַבִּיבָה בְּעֵינֶיךָ,
וְתִשְׂמַח מֵאֲהַבְתָּ אֶשֶׁת נְעוּרֶיךָ. וְאָמַר לִיה רַב יִצְחָק לְאִבִּיו, כְּגוֹן מָאן,
וְהִשִּׁיב לוֹ כְּגוֹן אָמַךְ, וּמִבּוֹאֵר שֶׁהִיא אִשָּׁה טוֹבָה, וְכִיֵּצֵד יִתְּכֵן
שֶׁאִמֵּר עֲלֶיהָ שֶׁהִיא 'מֵר מִמוֹת'.
מִתְרַצֵּת הַגְּמָרָא: אֲמֹנֶם הִיתָה מְתִקִּיף תְּקִיפָא – כּוֹעֵסֶת בַּתְּקִיפּוֹת,
זֹה אֲכֹן הִיא 'מֵר מִמוֹת', וּמִכָּל מְקוֹם עֲבִירָא מֵעֲבָרָא כְּמָלָה – הִיתָה
נוֹחָה לְהַתְרַצוֹת וּמַעֲבִירָה עַל מִידוּתֶיהָ בְּכֵךְ, וּלְכֹן אָמַר עֲלֶיהָ
'וְשִׂמְחָה מֵאִשָּׁת נְעוּרֶיךָ'.
הגמרא מבארת מעלת נישואי אשה טובה: אָמַר רַבִּי חֵמָא בַּר
אִשָּׁה רָעָה. מִשִּׁיבָה הַגְּמָרָא: אָמַר אָבִי, אִשָּׁה אֲשֶׁר מְקַשְׁמָא לִיה תְּכָא
– מִקְשֶׁטֶת לְבַעֲלָהּ אֶת שׁוּלְחָנָהּ לְמֵאכְלוֹ, וְנֵאִידִךְ מְקַשְׁמָא לִיה
פּוּמָא – מִקְשֶׁטֶת לוֹ גַּם אֶת פִּיהָ, כְּלוֹמֵר מִקְלָלָהּ וּמַגְדֵּפֶת עַד זְמוֹן
הַסְּעוּדָה לְצַעְרוֹ. רַבָּא אָמַר, אִשָּׁה אֲשֶׁר מְקַשְׁמָא לִיה תְּכָא וּמְהִירָא
לִיה נָקָא – וּבַעַת הַסְּעוּדָה מַחְזִירָה לוֹ אֶת גְּבָהּ וְאֵינָה אוֹכֵלָת עִמּוֹ
לְצַעְרוֹ.
הגמרא מבארת מעלת נישואי אשה טובה: אָמַר רַבִּי חֵמָא בַּר
חֵינָא, בֵּין שְׁנָאֵא אָדָם אִשָּׁה, עֲזוֹנָתוֹ מִתְּפַקֵּק – נִסְתָּמִים, שְׁנָאֵמַר
(משלי יח כב) 'מִצָּאָה אִשָּׁה מִצָּא מוֹכ וְיִפֵּק רָצוֹן מוֹ', שִׁכְשִׁמָּא אִשָּׁה
וְיִפֵּק' דְּהִינּוּ עֲזוֹנָתוֹ מִתְּפַקֵּקִים, וְזֹה נִזְהִי לְרָצוֹן לִפְנֵי ה'.
בִּיאור הַחִילּוּק בֵּין אִשָּׁה טוֹבָה לְרָעָה: בְּמַעֲרָבָא – בִּארְץ יִשְׂרָאֵל
שִׁמְעָרָב לְבָבֶל, כִּי נָסִיב אִנְשׁ אִתְּתָא אָמְרִי לִיה חֵבִי – כִּשְׁאֲדָם
נִשָּׂא אִשָּׁה הִיוּ שׁוֹאֲלִים אוֹתוֹ כֵךְ, 'מִצָּא' אוֹ 'מוֹצָא', כְּלוֹמֵר, הֵאֵם
נִתְּקִים בַּךְ הַפְּסוּק שְׁבוּ נֹאמַר 'מִצָּא', דְּכֵתִיב 'מִצָּא אִשָּׁה מִצָּא מוֹכ',
דְּהִינּוּ שֶׁאִשְׁתְּךָ טוֹבָה, אוֹ שִׁמָּא נִתְּקִים בַּךְ הַפְּסוּק 'מוֹצָא', דְּכֵתִיב
(קהלת ז כב) 'וּמוֹצָא אֲנִי מִר מִמּוֹת אֶת הָאִשָּׁה, כְּלוֹמֵר שֶׁאִשְׁתְּךָ רָעָה.
כְּמָה מֵאִמָּתִים עַל רַבָּא בַּעֲנִין אִשָּׁה רָעָה: אָמַר רַבָּא, אִשָּׁה רָעָה
שֶׁהִיא בַּעֲלָת מְרִיבָה וּמִתְקוּסֶטֶת תְּמִיד עִם שְׂכֵנוֹתֶיהָ, מְצוּה לְגַרְשָׁהּ,
דְּכֵתִיב (משלי כב י) 'רָשׁ לֵץ וְיֹצֵא מְדוֹן וְיִשְׁכַּח דִּין וְקִלְיוֹן, שִׁדְרֵךְ הַלֵּץ
לְחַרְחֹר רִיב וּלְגַשֵּׁת לְמַשְׁפֵּט וּלְבוֹזוֹת אֶת בַּעַל דִּינוֹ, וְאֵם תִּגְרֶשְׁנוּ
תִּצָּא הַמְרִיבָה וְיִבוֹטֵל הַדִּין וְהַקְּלוֹן שְׁגֵרָם, וְכֵךְ גַּם בִּאִשָּׁה רָעָה.
וְאָמַר רַבָּא, אֵם יֵשׁ לְאֹדֶם אִשָּׁה רָעָה, וּבְתוֹכָהּ מְרוּבָה – וְדִמִּי
הַתְּחִיבוֹתָ בְּכַתּוּבָתָהּ לִתֵּת לָהּ בִּגְדֵי רִשְׁיָה מְרוּבִים, וּלְכֹן אֵינּוּ יֹכֵל
לַגְרֵשָׁה, עֲצָתָה שֶׁתֵּהָא צִרְתָּה כְּצִדָּה, כְּלוֹמֵר שִׁישָׁא אִשָּׁה נּוֹסֶפֶת
שֶׁתֵּהָא 'צִרָה' לְאִשְׁתוֹ הָרַעָה, אָמַר אֲנִישִׁי – שְׂרָגִלִים אֲנִישִׁים
לוֹמַר, כְּחִבְרָתָה וְלֹא כְּסִילָתָא וְ-קוֹץ, כְּלוֹמֵר, הָאִשָּׁה מְקַבֵּלָת
תּוֹכַחָה וְחוֹזֶרֶת בָּהּ מִפְּחַד שִׂמָּא יֵשׁ אֶת חֲבֵרָתָהּ וְתִהְיֶה לָהּ צִרָה,
יֹתֵר מֵאִשְׁרָא אֵם מִכָּה אוֹתָהּ בְּקוֹץ. וְאָמַר רַבָּא, קִשָּׁה אִשָּׁה רָעָה כִּיּוֹם
סְגִירִי – שִׁיּוּרֵד בּוֹ בְּרֵד וְנוֹשֶׁבֶת בּוֹ רוּחַ, שְׁנָאֵמַר (משלי כו טו) 'דִּלְךָ
מוֹרֵד כִּיּוֹם סְגִירִי וְאִשָּׁת מְדִינִים נִשְׁתַּחֲוּ', כְּלוֹמֵר שֶׁטְרִידָה טִפְטוּף
הַמַּטֵּר עַל הַבֵּית שׁוֹה לְאִשָּׁה רָעָה הַמַּעֲזוּרֶת מִדְּנִים וּמִרִּיבוֹת.
רַבָּא מְבָאֵר הַחִילּוּק בֵּינָה לְבִין אִשָּׁה טוֹבָה: וְאָמַר רַבָּא, בָּא וְרָאָה
כְּמָה מוֹכָה אִשָּׁה מוֹכָה, וְכֵתִיב רָעָה אִשָּׁה רָעָה. וּמִבְּאֵר רַבָּא, כְּמָה
מוֹכָה אִשָּׁה מוֹכָה, דְּהִינּוּ כְּמוֹ דְּכֵתִיב (שם יח כב) 'מִצָּאָה אִשָּׁה מִצָּא מוֹכ',
אִי בְּנָוָה מִשְׁתַּעֵי קָרָא – שֶׁאֵם הַפְּסוּק מְדַבֵּר בִּאִשָּׁה טוֹבָה מִמֶּשֶׁל, יֵשׁ
לוֹמַר כְּמָה מוֹכָה אִשָּׁה מוֹכָה שְׁהִתְּכֹתוֹב מִשְׁפָּתָהּ, שֶׁהִמּוֹצָא אִשָּׁה
טוֹבָה מִצָּא טוֹב, אִי כְּתוּרָה מִשְׁתַּעֵי קָרָא – וְאֵם הַפְּסוּק מְדַבֵּר בְּדֶרֶךְ
מִשְׁלַע עַל הַתּוֹרָה, יֵשׁ לוֹמַר כְּמָה מוֹכָה אִשָּׁה מוֹכָה שְׁהִתְּכֹתוֹב מִשְׁפָּתָהּ
כֵּה. וְכֵן בִּיאַר כְּמָה רָעָה אִשָּׁה רָעָה, דְּהִינּוּ כְּמוֹ דְּכֵתִיב (קהלת ז כב)
'וּמוֹצָא אֲנִי מִר מִמּוֹת אֶת הָאִשָּׁה, אִי בְּנָוָה מִשְׁתַּעֵי קָרָא – שֶׁאֵם
הַפְּסוּק מְדַבֵּר בִּאִשָּׁה רָעָה מִמֶּשֶׁל, יֵשׁ לוֹמַר כְּמָה רָעָה אִשָּׁה רָעָה

שהצרת היא מכה בגוף עצמו, כך האשה הרעה היא גוף אחד עם האיש. ומא' תקנתיה, יגרשנה ויתפא מוצרתו. ועוד כתוב שם, אשה רפה בגוף יפה ובמעשים טובים, אשרי בעלה, ושמוח בחלקו עד שנראה לו מכפר ימי כפלים ממה שהם. ומאידך כתוב שם, העלם עיניו מאשת חן – המנע מלהביט באשה יפה של אחרים, מן תלכך במצודתה, כלומר שמא תכשל בה בעבירה. וכן אל תט [תבא] אצל בעלה למסוך [למוגז] ולשתות עמו יין ושכר, כי בהבטה בתואר אשה רפה רבים הושחתו, ונעצומים כל הרוגי' (ראה משלי י כו) – רבים נכשלו על ידיה בעבירה ונחשבו כהרוגים מחמתה, ויש חשש שאם תהיה עם בעלה בנתיב בזה.

עוד כתוב בספר בן סירא: רבים היו פצעי רובל – פעמים רבות נפצע רובל המוכר בשמים לנשים להתקשט, המרגלים לרבר ערוה – משום שמצוי אצלו, וכשבא בעל האשה שמוכר לה בשמים ומוצאו מתייחד עמה, פוצעו. ובניצוי' אש המבעיר תולת כך יצרו של הרוכל מבעירו. ובכלוב – קן עופות המלא עוף (ראה ירמיה ה כז), בן בתי' של רובלים אלו מלאים מרמה.

עצות הכתובות בספר בן סירא: אל תצר צרת מחר – אל תצטער היום מחמת צרה העתידה להיות מחר, כי לא תדע מה ילד יום – מה יאיר היום, שפא' יום המחר בא' והוא איננו, שימות היום, ולא יראה את הצרה שמתחמת דאג. ונמצא שמצטער היום על העולם שאין שלו' מחר בשעת הצרה. עצה נוספת: מנע מאנשים רבים שאין לך עסק עמהם מלהכנס לתוך ביתך, ואף את אלו שאתה מתעסק עמהם לא תכל תביא ביתך – אל תביאם תדיר לביתך, אלא תדבר עמם בחוץ. וכן אנשים רבים יהיו דורשי' שלומך, שתהיה אהוב על כולם, אך גלה סוד רק לאחד מאלה אנשים.

הגמרא חוזרת לעסוק בפריה ורביה: אמר רבי אסי, אין משיח בן דוד בא, עד שיכלו להיוולד כל הנשמות שבעולם – שבאוצר ששמו גוף' החרוץ בין שכינה למלאכים, שנבראו בששת ימי בראשית וינתנו בגופים העתידים להיבראות, שנאמר (ישעיה טו י) 'כי רוח מלפני יצמוה ונשמות איני עשיתי', ופירושו, שהרוח הדיינו הנשמות שמלפני שבוטרי שיוולדו, יעטוף' פירושו מעכב, ופסוק זה מדבר על הגאולה, והיינו שנשמות אלו שלא נולדו מעכבות את

הגאולה. וזה טעם מצות פריה ורביה.

בריייתא העוסקת בגנות מי שאינו עוסק בפריה ורביה: תניא בבריייתא, רבי אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה, שאינו נושא אשה, כאילו שופך דמים, מפני שמונע קיום היישוב, שנאמר (בראשית טו) 'שופך דם האדם באדם דמו ישפך', ובתיב בתריה – בפסוק שאחריו (שם טו ז) 'ואתם פרו ורבו', ודורשים מסמיכות הפסוקים שמי שאינו מקיים פרו ורבו, כאילו נאמר עליו 'שופך דם האדם'. רבי יעקב אומר, אדם שאינו עוסק בפריה ורביה כאילו ממעט את הדמות – דמיון האדם למלאכים בדיבור ושכל, שנאמר (שם טו ז) 'כי בצלם אלהים עשה את האדם', ובתיב בתריה 'ואתם פרו ורבו', ודורשים מסמיכות הכתובים שמי שאינו מקיים פרו ורבו' וממעט את האדם, הרי זה כאילו ממעט את הדמות. בן עזאי אומר, כאילו גם שופך דמים וגם ממעט הדמות, שנאמר 'ואתם פרו ורבו', ובפסוק שלפניו נאמר 'כי בצלם אלהים עשה את האדם' וגם 'שפך דם האדם באדם דמו ישפך', ולכן העובר על פרו ורבו' נחשב כאילו עבר על שניהם. אמרו לו השומעים לכן עזאי, יש אדם שהוא נאה דורש וגם נאה מקיים את מה שדרש, ומאידך יש אדם שהוא רק נאה מקיים מה ששמע מאחרים ואין נאה דורש – שאינו יודע לדרוש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים מה שדרשת, שהרי אינך נושא אשה. אמר לכן בן עזאי, ומה אעשה, שאינו נושא אשה כיון שנפשי חשקה בתורה, ומה שצריך ליישב את העולם, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים שישאו נשים.

הגמרא מביאה ברייתא שמביאה מחלוקת זו, ובמקום רבי יעקב מביאה תנא אחר: תניא אידך – בבריייתא אחרת, רבי אליעזר אומר, כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים, שנאמר 'שפך דם האדם', וסמך ליה 'ואתם פרו' וגו'. רבי אליעזר בן עזריה אומר, כאילו ממעט הדמות. בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט הדמות וכו'. אמרו לו לכן עזאי, יש נאה דורש ונאה מקיים וכו'. אמר להם, ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה.

בריייתא נוספת בענין מי שאינו עוסק בפריה ורביה: תנו רבנן בבריייתא, נאמר על ארון ה' (במדבר י לו) 'ובגהה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל',